

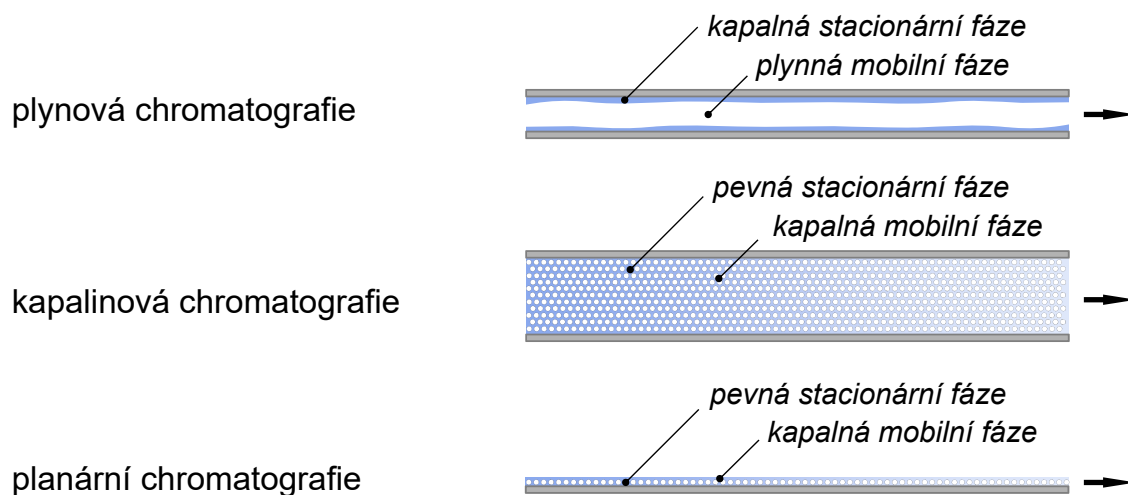
Úvod do vysokoúčinné kapalinové chromatografie

Josef Cvačka, 3. 10. 2023

Chromatografie

Chromatografie (z řečtiny χρώμα – *barva*, γραφειν – *psát*)

- souhrnné označení pro techniky oddělování (separace) látek, které jsou založené na odlišné distribuci jednotlivých látek mezi pohyblivou (mobilní) a nepohyblivou (stacionární) fází

Chromatografické techniky

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
		pevná látka	rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
adsorpce			tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)	

převzato z M.Klusáčková: Chromatografie „Královna analýz“

Vysokoučinná kapalinová chromatografie

Vysokoučinná kapalinová chromatografie (High-Performance Liquid Chromatography, HPLC):

- separační metoda založená na rovnovážné distribuci analytů mezi nepohyblivou stacionární fází a kapalnou mobilní fází, která je protlačována pod vysokým tlakem.

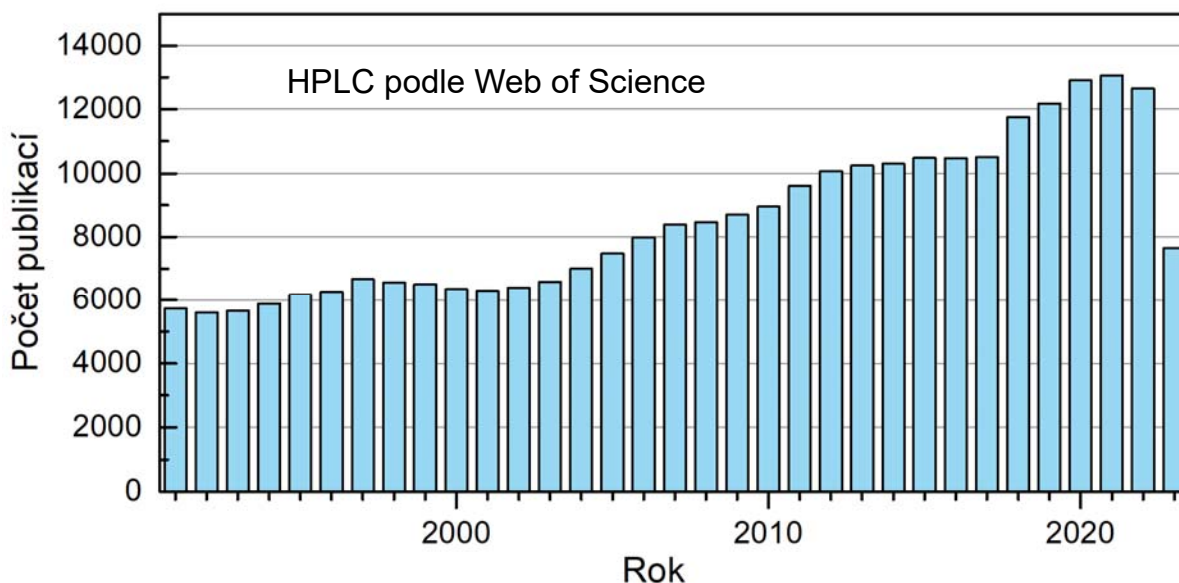

foto M. Hoskovec

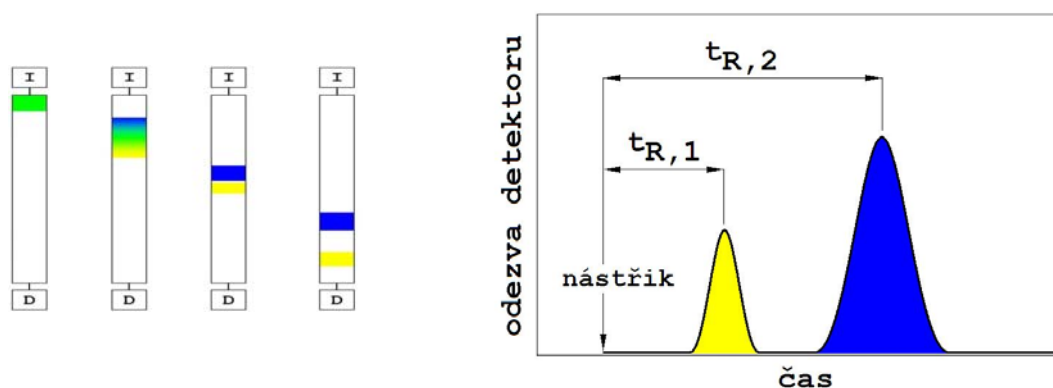
Vysokoučinná kapalinová chromatografie

HPLC: téměř univerzální metoda (nelze analyzovat pouze některé typy vzorků)

- jedna z nejčastěji používaných analytických metod

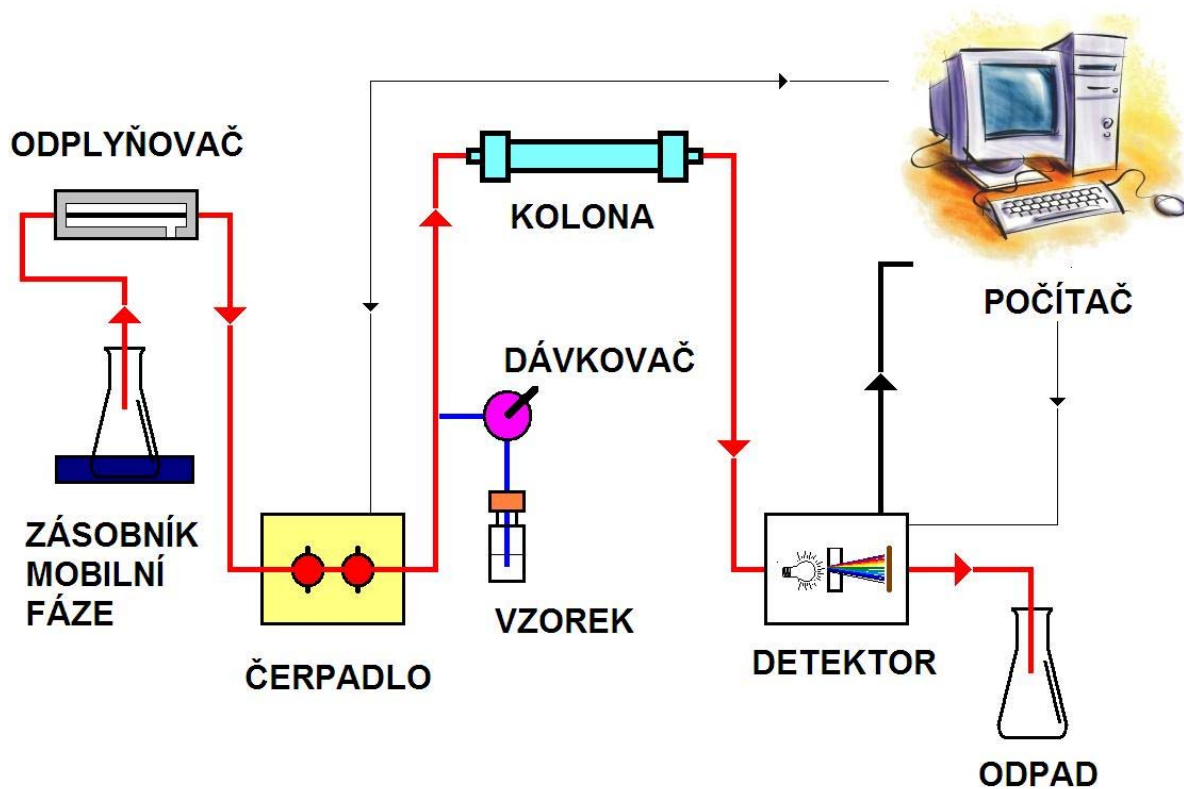
Vysokoučinná kapalinová chromatografie

K dělení dochází v separační koloně, která obsahuje stacionární fázi (**sorbent**) a mobilní fázi (**eluent**).

Rozdílné analyty (dělené látky) mají rozdílnou **afinitu** ke stacionární fázi. Různé analyty podléhají různé distribuci (**rozdělování**) mezi mobilní a stacionární fází. Rozdílné analyty jsou rozdílně **zadržovány** a rozdílně **zpoždovány** (retardovány).

Kapalinový chromatograf

Kapalinový chromatograf: komerční přístroje

*První komerční HPLC:
Model 820, DuPont Comp.
(~1970)*

Historie kapalinové chromatografie

- **19 století:** první separace na principu adsorpce
- **1901:** dělení chlorofylů, zavedení termínu chromatografie (Cvět)
- **1930:** znovuobjevení chromatografie, separace karotenoidů (Kuhn)
- **1938:** iontově-výměnná chromatografie na zeolitech (Urey, Taylor)
- **1940 – 1950:** rozvoj rozdělovací chromatografie; instr. vývoj (Martin, Synge)
- **1961:** gelová chromatografie (Moore)
- **1964:** využití malých částic stacionární fáze – počátky HPLC (Giddings)
- **1968:** afinitní chromatografie (Cuatrecasas)
- **1979:** chirální chromatografie (Okamoto)
- **1980 – 2000:** další vývoj stacionárních fází pro HPLC
- **2004:** zavedení UHPLC (Waters Corp.)
- **2009:** zavedení 3- a 5- μm kolon s pevným jádrem (Phenomenex)

Historie kapalinové chromatografie

1960s	1970s	1980s	1990s	Now
				
>10 μm irregular	10 μm spherical	5 μm spherical	3–4 μm spherical	<3 μm spherical
Low pressure	1000 psi	3000 psi	6000 psi	9000– 15,000 psi

Figure 2: Development of HPLC particles; instrument pressure requirements increase dramatically as particle size decreases.

70 bar   200 bar   400 bar   600 – 1000 bar*

1 bar = 14.5 psi (pounds per square inch)

* komerčně dostupné UHPLC
1 500 bar (22,000 psi)

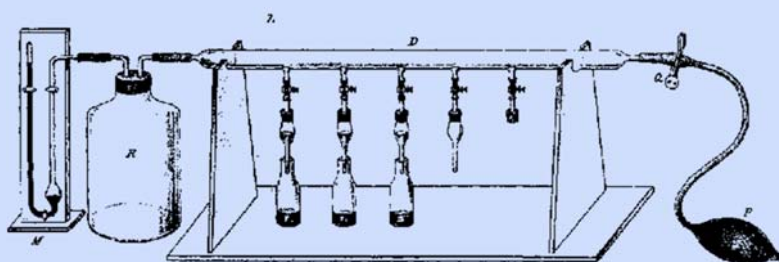
MICHAIL SEMJONVIČ CVĚT

- rusko-italský botanik, vynálezce chromatografie
- ~1900: separace rostlinných pigmentů (chlorofyly, xantofyly, karotenoidy)

(*M. Tswett, Trav. Soc. Nat. Varsovie, 6 (1903), 14*)

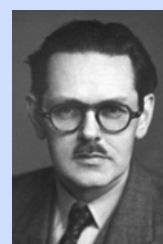
MICHAIL SEMJONVIČ CVĚT
(1872–1919)

Cvětův chromatograf pro dělení rostlinných pigmentů: adsorpční chromatografie na CaCO_3 , mobilní fáze petrolether/ethanol

MARTIN & SYNGE: ROZDĚLOVACÍ CHROMATOGRRAFIE

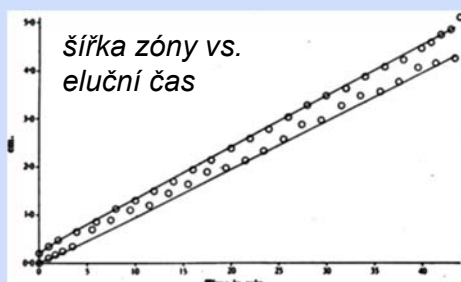
- Britští chemici, nositelé Nobelovy ceny za chemii (1952 "for their invention of partition chromatography")
- Objevitelé rozdělovací chromatografie (nápad vznikl spojením protiproudé extrakce a chromatografie)

**ARCHER.
MARTIN**
(1910–2002)

**RICHARD
SYNGE**
(1914–1994)

Separace aminokyselin

Rozdělování mezi vodou na povrchu silikagelu a chloroformem

Vizuální detekce ve skleněné koloně (1 x 30 cm) pomocí methyloranže sorbované na silikagelu

Martin, Synge, Biochem J. 35, 1358–1368 (1941)

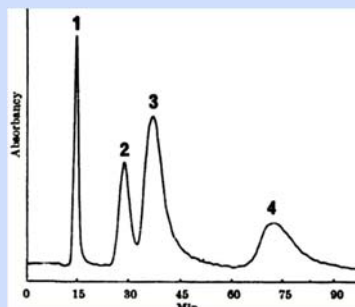
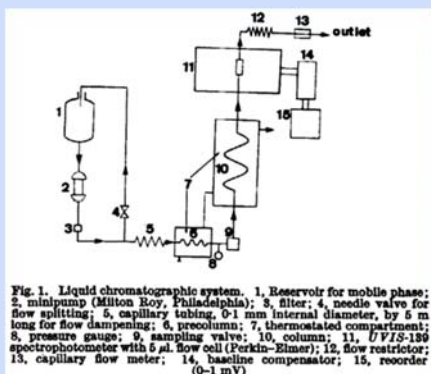
CSABA HORVÁTH: PRVNÍ HPLC

Maďarský chemický inženýr, označován jako **otec HPLC**

- působil v USA
- vyvinul kapalinový chromatograf s kontrolou parametrů
- zavedl pelikulární částice
- přispěl k pochopení retence v RP-HPLC

C. HORVÁTH
(1930–2004)

1, tyrosin; 2, 3-monodtyrosin;
3, 3,5-dijlodtyrosin; 4, thyronin

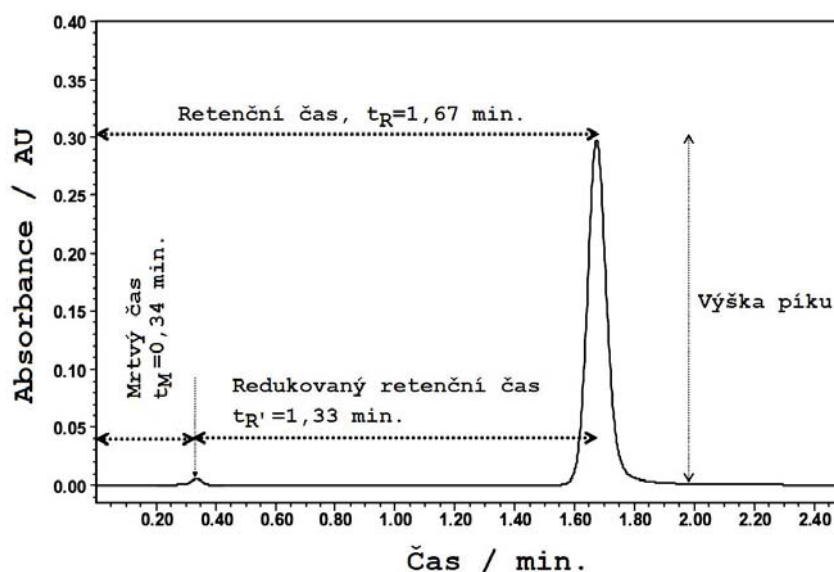
SF: trioktylmethylammonium chlorid na Chromosorbu P
MF: 0.2 M KCl v 0.04 M HCl

70° C, tlak 14 bar,
průtok 23 μ l/min

G. Horvath, R. Lipsky, Nature 211, 748–749 (1966)

Retence v HPLC

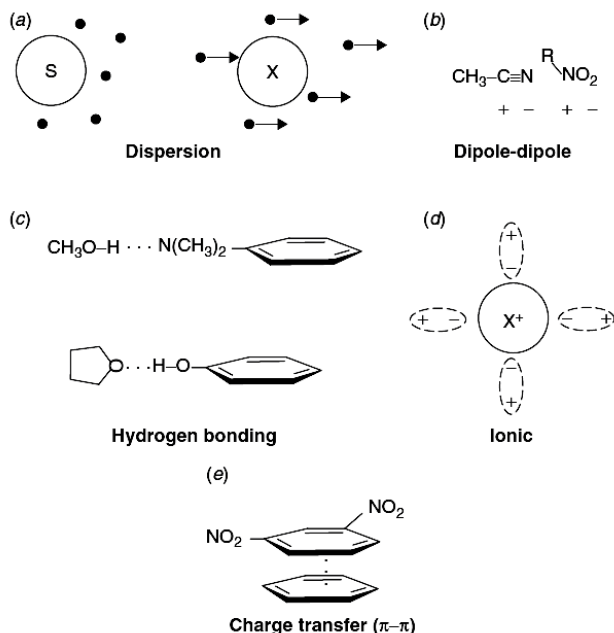
Retenční čas t_R : celkový čas od nástřiku vzorku do zaznamenání píku detektorem.

Retence závisí na povaze analytu, mobilní fáze i stacionární fáze.

- uplatňují se různé mezimolekulové interakce
- znalost interakcí umožňuje ovlivňovat separaci (retenci, selektivitu)

Retence v HPLC – typy interakcí

Disperzní interakce – velmi slabé síly mezi nepolárními molekulami vyvolané změnami rozložení elektronů
- přispívají k interakci hydrofobních látek

Interakce dipól-dipól – interakce skupin s dipólovým momentem, velikost interakce úměrná dipól. momentům.

Vodíková vazba – slabá kovalentní vazba

Iontové interakce (coulombické) – interakce iontu analytu s polarizovatelnou molekulou

Interakce π - π – interakce mezi elektronově bohatými a elektronově chudými π systémy

Snyder, Kirkland, Dolan, Introduction to Modern Liquid Chromatography

Retence v HPLC – separační mechanismy

Separace v HPLC na základě vratných rovnováh (separačních mechanismů) na fázovém rozhraní:

- **fyzikální adsorpce**: zvyšování koncentrace látky na povrchu stacionární fáze vlivem mezimolekulových přitažlivých sil
- **chemisorpce**: tvorba chemických vazeb s povrchem stacionární fáze
- **iontová výměna**: výměnu iontů mezi mobilní fází a stacionární fází s permanentním nábojem
- **rozdělování mezi dvě nemísitelné kapaliny**: separace na základě různé rozpustnosti látek ve stacionární a mobilní fázi
- **síťový efekt**: pronikání látky z volné mobilní fáze do stejné mobilní fáze uzavřené v pórech stacionární fáze. Filtrace podle velikosti molekul.

Separční systémy v HPLC

Chromatografie s obrácenými fázemi

(Reversed-phase chromatography, RPC)

- Kolona je nepolární (např. C18), mobilní fáze je polární směs vody a organického rozpouštědla (například acetonitrilu nebo methanolu)
- RPC je nejčastěji používaným systémem HPLC

Chromatografie s normálními fázemi

(Normal-phase chromatography, NPC)

- Kolona je polární (např. silikagel), mobilní fází je směs méně polárních organických rozpouštědel (například hexanu a dichlormethanu)
- NPC se používá zejména pro látky nerozpustné ve vodě, pro preparativní HPLC a na oddělení izomerů

Separční systémy v HPLC

Chromatografie s obrácenými fázemi v nevodném prostředí

(Non-aqueous reversed-phase chromatography, NARP)

- Kolona je nepolární (např. C18), mobilní fází je směs organických rozpouštědel (např. acetonitril a 2-propanolu)
- NARP se používá pro velmi hydrofobní analyty nerozpustné ve vodě

Chromatografie hydrofilních interakcí

(Hydrophilic interaction chromatography, HILIC)

- Kolona je polární (například silikagel nebo amidová fáze), mobilní fází je směs vody a organického rozpouštědla (např. acetonitrilu)
- HILIC je užitečná pro látky vysoce polární, které jsou málo zadržovány v RPC.

Separáčn

Iontově-vým

(Ion-exchange chromatography, IEC)

- Kolona obsahuje nabit
- IEC je vhodná pro ionizovatelné analyty, jako jsou kyseliny, báze nebo biomakromolekuly (např. proteiny, nukleové kyseliny).

Iontově-párová chromatografie

(Ion-pair chromatography, IPC)

- Podmínky obdobné jako v RPC, do mobilní fáze se navíc přidává iontově párové činidlo, které interaguje s ionty opačného náboje
- IPC je vhodná pro kyseliny a báze, které jsou slabě zadržovány v RPC, nebo pro biomolekuly (např. peptidy).

Separáčn

Vylučovací chromatografie

(Size-exclusion chromatography, SEC)

- Kolona je inertní, mobilní fáze jsou buď vodné nebo organické.
- SEC dělí na základě velikosti molekul. Používá se pro velké biomolekuly a syntetické polymery.

Speciální případy:

Argentační chromatografie

(Silver ion chromatography, Ag-LC)

- Kolona na bázi silikagelu nebo katexu obsahuje ionty stříbra (Ag^+)
- Ag-LC dělí na základě počtu (a geometrie) dvojných vazeb v alifatických řetězcích. Využití pro separace lipidů.

Stacionární fáze v HPLC

Silikagel (SiO_2):

nejběžnější materiál stacionárních fází. Vysoká porozita, velký měrný povrch, stabilita v rozsahu pH 2 – 8. Funkční silanolové ($-\text{SiOH}$; specifické interakce s analytem), siloxanové (Si-O-Si nesespecifické interakce). Nosič pro chemicky vázané fáze.

Oxid hlinitý, alumina (Al_2O_3):

silně polární porézní materiál. Stabilita pH 2 – 12, selektivně zadržuje donory elektronů (halogenové deriváty, nenasycené sloučeniny).

Oxid zirkoničitý (ZrO_2):

Stabilní v celém rozsahu pH, vysoká teplotní stabilita. Vhodný i k chemické modifikaci.

Grafitizovaný uhlík

Porézní materiál, stabilní v celém rozsahu pH, stabilní vůči agresivním složkám mobilních fází, separace izomerů, pro hydrofilní látky málo interagující s C8 a C18

Stacionární fáze v HPLC

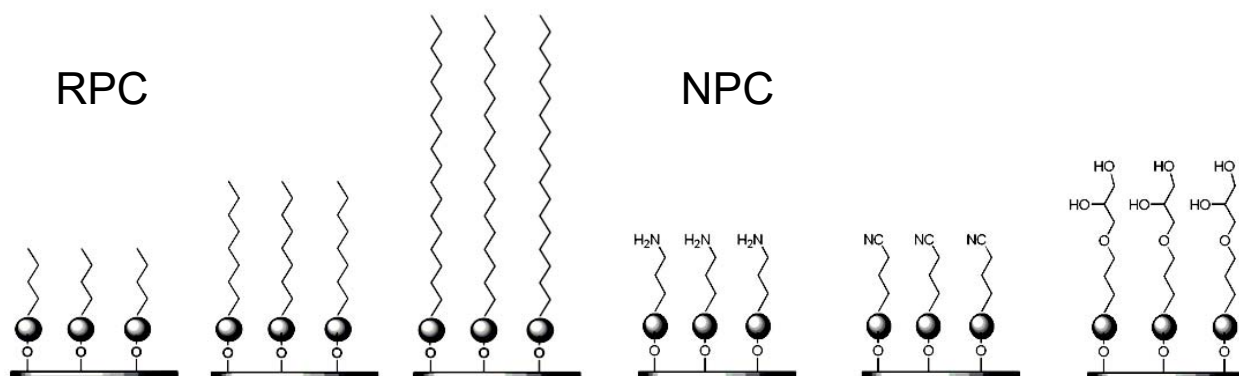
Polymerní fáze

částice zesítěného organického polymerního materiálu, např. polystyrénové divinylbenzenové kopolymery (PS-DVB) a modifikované PS-DVB materiály. Vysoká pH stabilita, často ale nižší účinnost než silikagelové materiály.

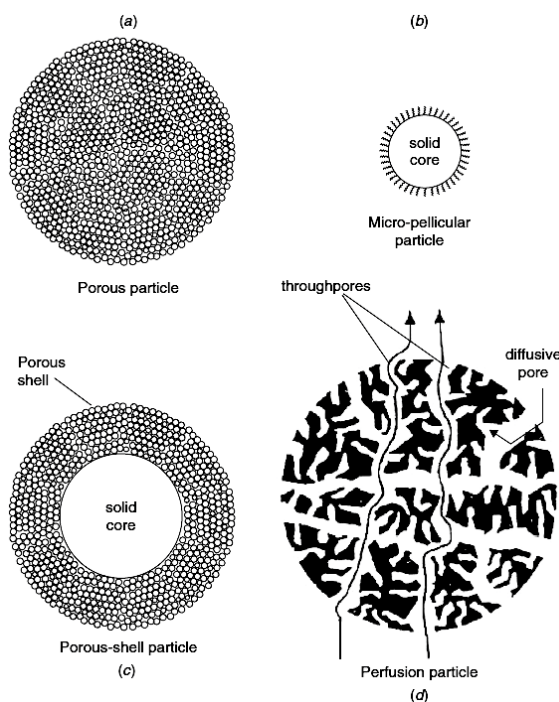

Chemicky modifikované fáze

Stacionární fáze s kovalentně navázanými funkčními skupinami (nosič bývá silikagel)

Stacionární fáze v HPLC

Nepravidelné vs. sférické částice

Plně porézní částice

– nejběžnější, vysoká kapacita

Pelikulární částice

– pevné jádro, velmi tenká vrstva porézního materiálu, vhodné pro makromolekuly

Povrchově porézní částice

– pevné jádro, porézní obal, pro rychlejší separace a vyšší účinnost

Perfuzní částice

– difuzivní póry a velké průchozí póry pro rychlé separace biomakromolekul

Snyder, Kirkland, Dolan, Introduction to Modern Liquid Chromatography

Mobilní fáze v HPLC

Složení mobilní fáze ovlivňuje: retenci analytu, chromatografické rozlišení, účinnost systému, dobu analýzy, citlivost detekce

- *složení mobilní fáze - hlavní způsob ovlivnění separace v HPLC*

Požadavky na mobilní fáze:

- rozpustnost vzorku
- kompatibilita s detektorem (absorbční hrana pro UV, těkavost pro MS)
- čistota (pro HPLC, případně pro HPLC/MS)
- nízká viskozita (rychlejší chromatografie)
- inertnost (nesmí chemicky reagovat se vzorkem)
- nízká toxicita

Běžná rozpouštědla:

hexan, benzen, chloroform, aceton, acetonitril, ethanol, methanol, voda (dle rostoucí polarity)

Rozměry HPLC kolon

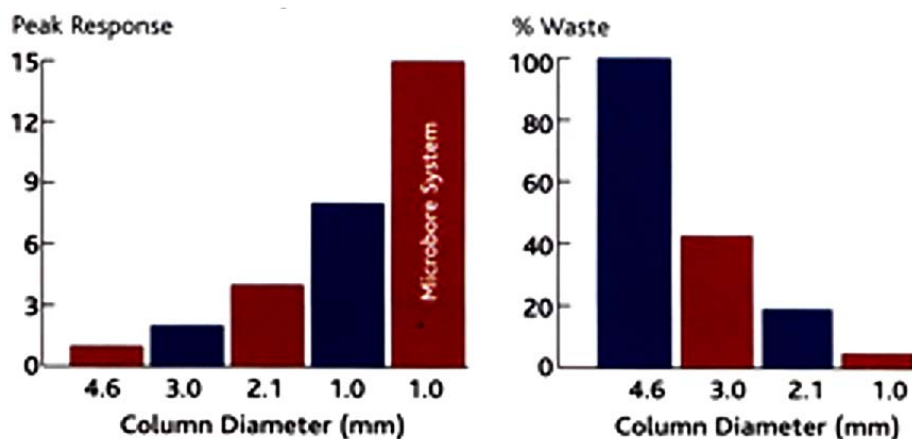
Chromatografie	Vnitřní průměr kolony	Průtok
Open Tubular LC	<25 μm	<25 nL/min
Nano HPLC	25-100 μm	24-4000 nL/min
Kapilární HPLC	100-100 μm	0.4-200 $\mu\text{L}/\text{min}$
Mikro HPLC	1.0-2.1 mm	50-1000 $\mu\text{L}/\text{min}$
Klasická HPLC	4.0-5.0 mm	1.0 -10.0 mL/min
Preparativní HPLC	>10 mm	> 20 mL/min

Rozměry HPLC kolon

Zmenšování průměru kolony:

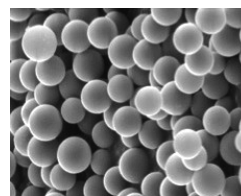
- snížení spotřeby rozpouštědel, stacionární fáze a vzorku
- vyšší citlivost detekce

Formáty HPLC kolon

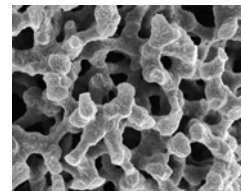
Náplňová kolona:

- plněná částicemi stacionární fáze (průměr částic ~2-10 μm)

Monolitická kolona:

- plněná porézním polymerem

Trubice:

- klasický formát kolony, trubice kruhového průřezu

Mikrofabrikovaný kanál:

- kolony ve formátu mikrofluidního čipu (snadná a rychlá výměna kolon)

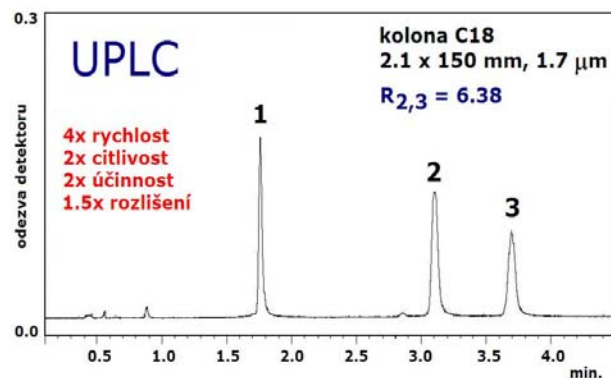
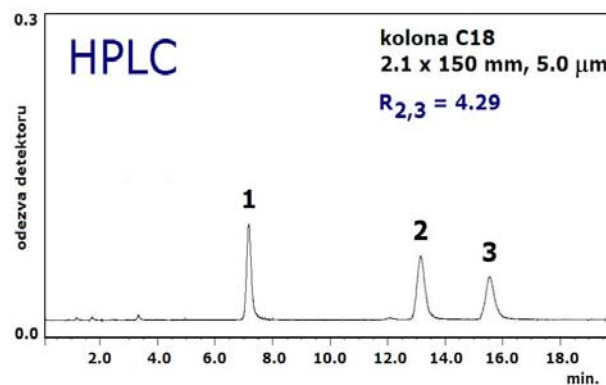
foto Merck, Kromasil, Phenomenex, Eksigent

HPLC vs. UHPLC

UHPLC = Ultra High Performance Liquid Chromatography

Vysokoučinná kapalinová chromatografie s částicemi menšími než 2 μm a velmi vysokým provozním tlakem (do ~ 1000 bar).

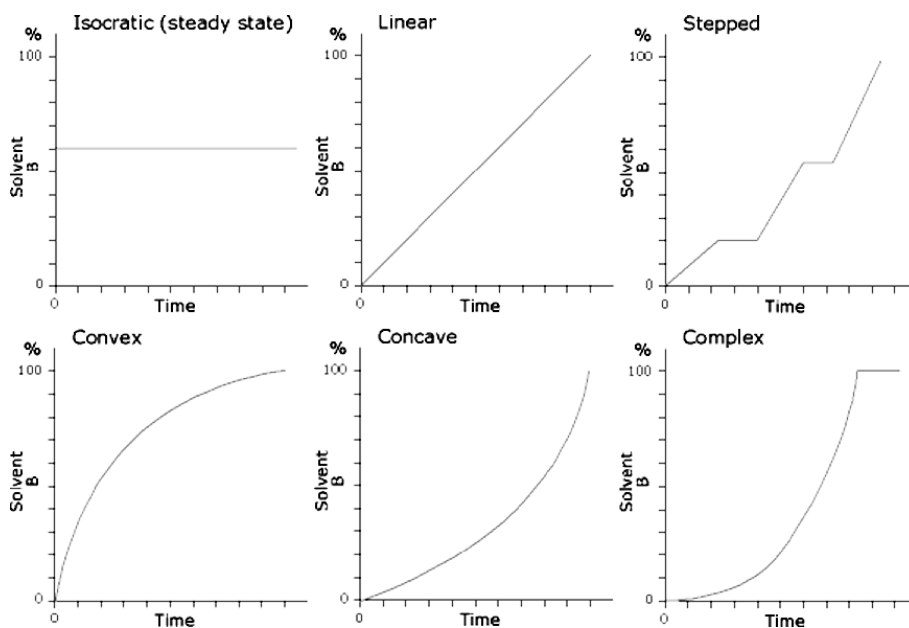
Dosahuje se vyšších účinností separace a velmi krátkých retenčních časů.

Isokratická a gradientová eluce

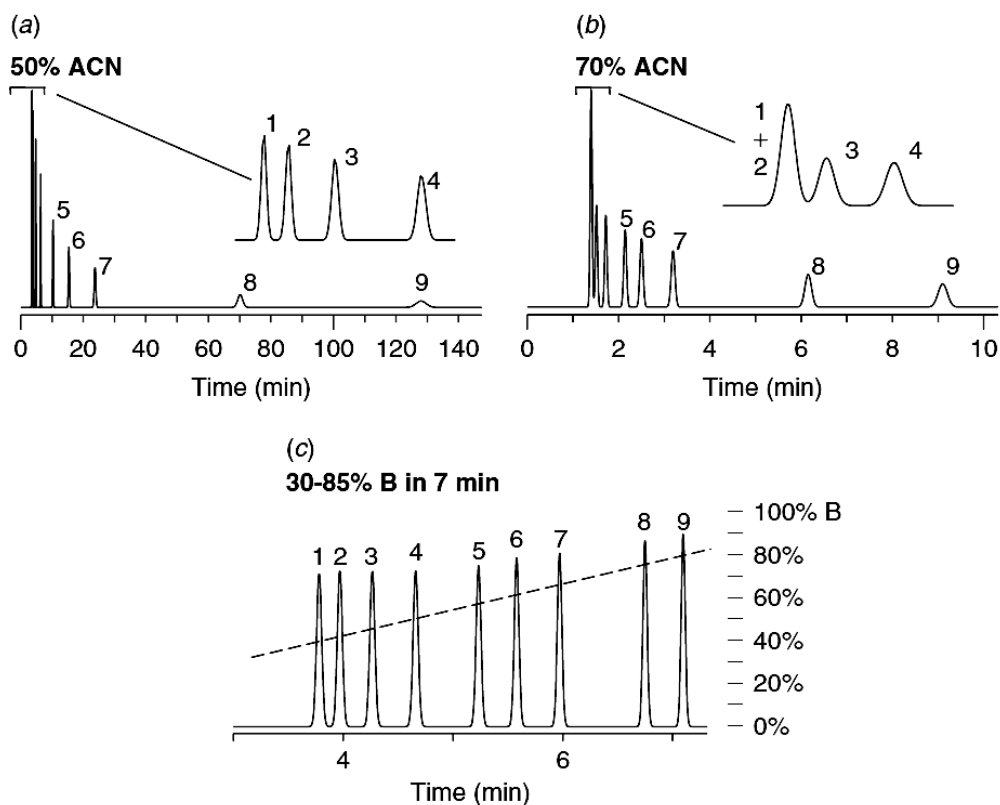
Izokratická eluce: Složení mobilní fáze (eluční síla) se během analýzy nemění.

Gradientová eluce: Eluční síla mobilní fáze vzrůstá během analýzy.

<https://nationalvetcontent.edu.au/>

Isokratická a gradientová eluce

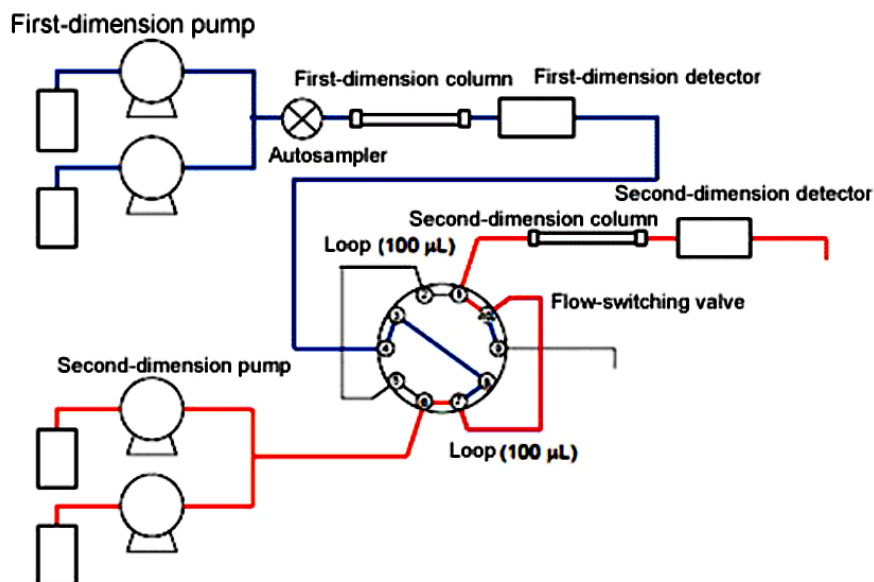

Snyder, Kirkland, Dolan, *Introduction to Modern Liquid Chromatography*

Dvourozměrné separační systémy

Dvourozměrná HPLC: separace na 2 kolonách, převod frakce (frakcí) z jedné chromatografické kolony na sekundární kolonu pro další separaci. V první dimenzi většinou pomalý gradient, ve druhé sérii rychlých gradientů.

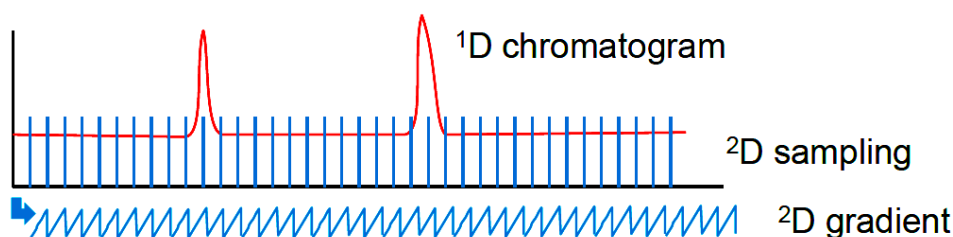
- různé kolony zajišťují dělení dle různých mechanismů (ortogonalita)
- separace komplexních směsí

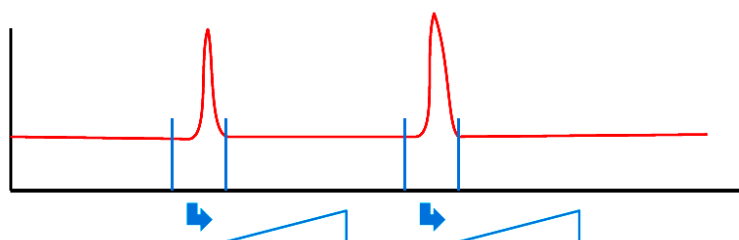
Agilent Technologies

Dvourozměrné separační systémy

Komprehensivní (celková): všechny látky z první kolony jsou vzorkovány pro separaci na druhé koloně

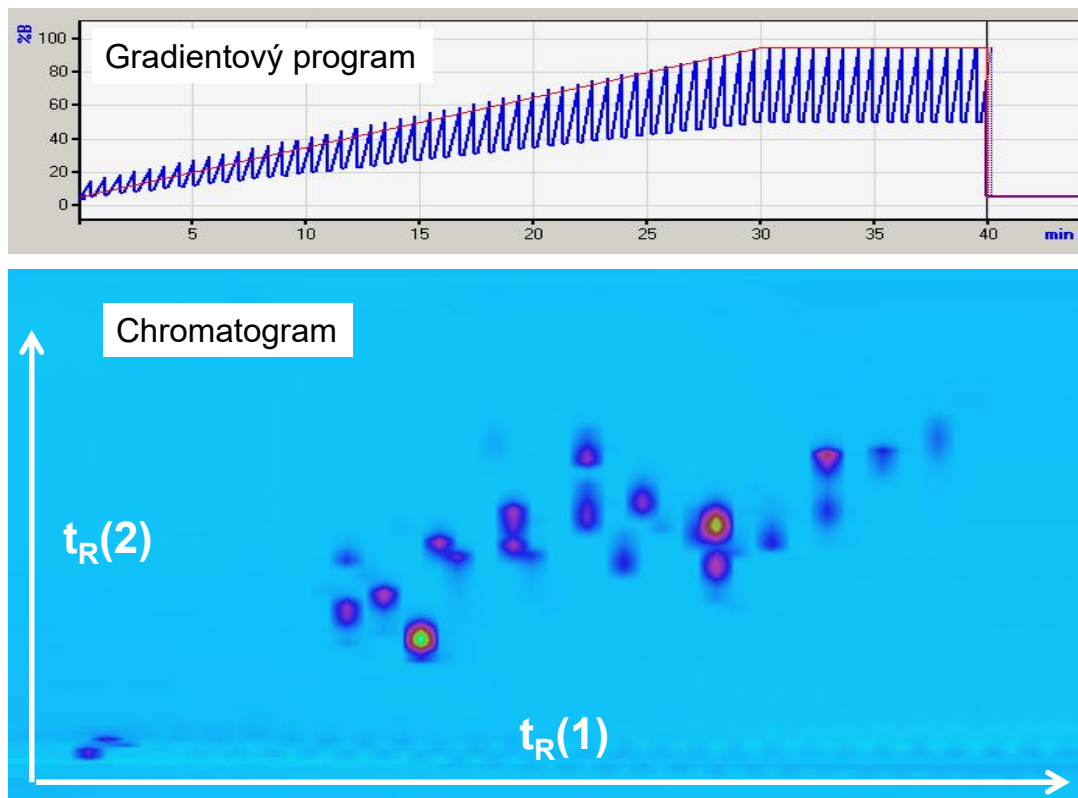
“Heart-cutting” (částečná): Pro separaci na druhé koloně jsou vybírány pouze některé látky (píky).

Agilent Technologies

Dvourozměrné separační systémy

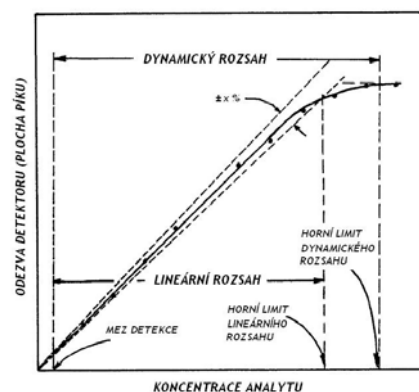

Agilent Technologies

Kvantitativní a kvalitativní analýza

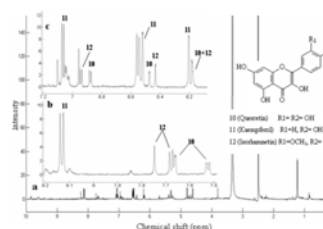
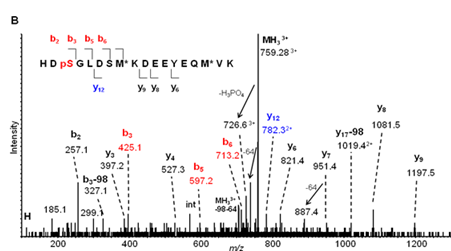
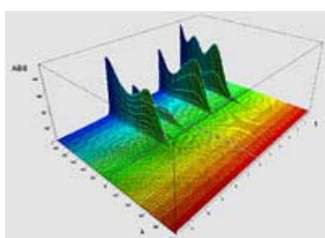
HPLC: Kvantitativní analýza

- odezva detektoru (plocha, výška píku) závislá na koncentraci látky
- citlivost závisí na typu detektoru a způsobu měření
- metoda kalibrační přímky, vnitřního standardu, standardního přídávku

HPLC: Kvalitativní analýza

- detektor poskytuje informace o struktuře látky (měření spekter)
- HPLC/UV(DAD), HPLC/MS, HPLC/NMR ...

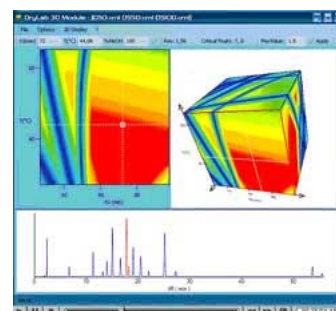
Vývoj HPLC metody

- posouzení složení vzorku a cílů HPLC analýzy
- úprava vzorku
- výběr separačního systému
- výběr detektoru
- volba podmínek separace
- identifikace a řešení potenciálních problémů
- validace metody

Optimalizace separačních podmínek:

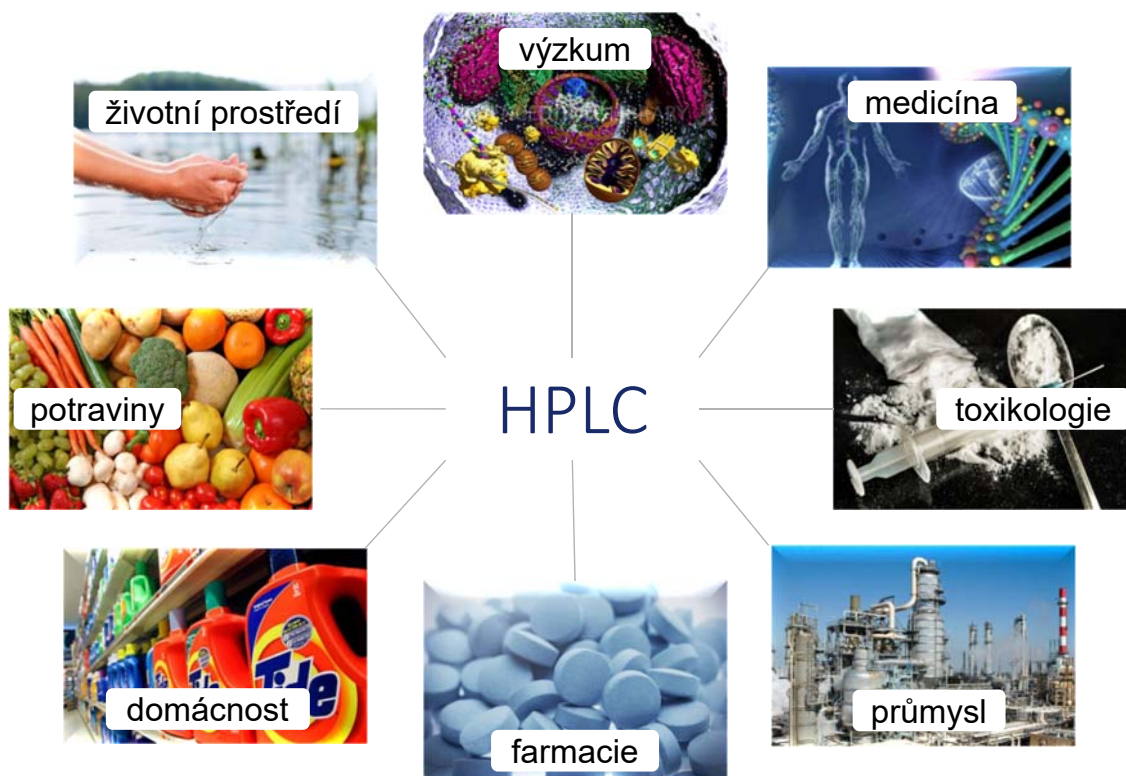
- manuální optimalizace, výběr podmínek separace podle zkušeností operátora

- optimalizace s využitím počítačových programů, výpočet optimálních podmínek na základě dat z několika vstupních měření

<http://molnar-institute.com/drylab/>

Aplikace HPLC

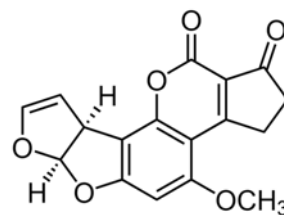

Příklad využití HPLC: mykotoxiny v potravinách

Příprava vzorku

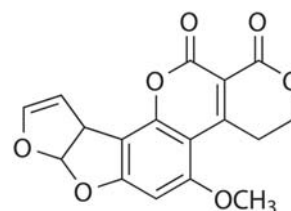
- přidavek vnitřního standardu
- extrakce v acetonitrilu/vodě/k. octové
- centrifugace, naředění mobilní fází

Aflatoxin B1

HPLC/MS:

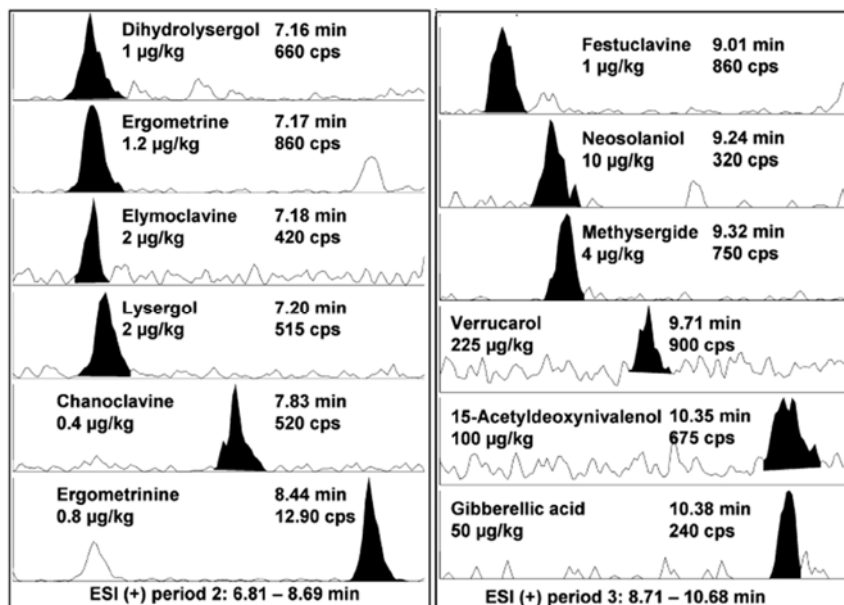
- kolona Gemini® C18 150×4.6 mm, 5- μ m částice, 25 °C
- předkolona C18 4×3 m.
- gradientová eluce, 1 ml/min
- A: methanol/voda/k. octová 10:89:1, 5 mM octan amonný
- B: methanol/voda/k. octová 97:2:1, 5 mM octan amonný
- detekce ESI-MS/MS (MRM) na Q-trap 4000

Aflatoxin G1

Sulyok et al., *Anal Bioanal Chem* (2007) 389:1505–1523

Příklad využití HPLC: mykotoxiny v potravinách

- metoda pro 87 analytů v plesnivých potravinách
- limity detekce 0.02 - 225 μ g/kg
- nalezeno 37 fungálních metabolitů

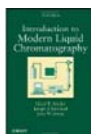
koncentrace:
až 33 mg/kg potravin

Sulyok et al., *Anal Bioanal Chem* (2007) 389:1505–1523

Doporučená literatura

Practical HPLC Method Development 2nd Edition by Lloyd R. Snyder, Joseph J. Kirkland, Joseph L. Glajch, ISBN-13: 978-0471007036

Introduction to Modern Liquid Chromatography 3rd Edition, by Lloyd R. Snyder, Joseph J. Kirkland, John W. Dolan, ISBN-13: 978-0470167540

Moderní HPLC separace v teorii a praxi (I, II), autoři Lucie Nováková, Michal Douša, ISBN 978-80-260-4243-3; ISBN 978-80-260-4244-0

LC|GC's **CHROM**academy

powered by **crawford scientific**

<http://www.chromacademy.com/>

<http://www.chromedia.org/>

